

Μετα-Ψυχολογία
155η Συνάντηση
Βασίλειος Μαούτσος

06/03/12

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο
'Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης'
'Unconscious', 1915, Τόμος XIV
5η Συνάντηση

Βρισκόμαστε μπροστά στο πλέον δύσκολο μέρος κατανόησης της Φροϋδικής σκέψης. Ας δώσουμε όμως την ευκαιρία στον εαυτό μας να διανοηθούμε ότι δεν πρόκειται περί της σκέψης κάποιου άλλου αλλά του ιδίου του εαυτού μας εντός της ανάλυσης. Τότε θα διαπιστώσουμε την απόλυτη συνέπεια και απλότητα του υποκεφαλαίου IV το οποίο συνήθως εγείρει τόσα ερωτήματα και αμφιβολίες ως προς τον μηχανισμό της 'αντικάθεξης' και της 'απόσυρσης' της λίμπιντο που περιγράφεται σ' αυτό. Το δικαίωμα αυτής μας της τοποθέτησης πηγάζει από το ότι εξ αρχής έχουμε βασιστεί στο γεγονός ότι η ψυχανάλυση είναι μία αμιγώς κλινική εργασία με την οποίαν μόνον «ασθενείς» και επαγγελματίες ασχολούνται.

Μέχρι στιγμής έχουμε περιγράψει την ανακυκλωτική και επαναλαμβανόμενη κίνηση της 'ιδέας' που λαμβάνει χώρα μεταξύ 'συνειδητού' και 'ασυνειδήτου' καταλήγοντας στην εγγραφή της και στους δύο τόπους αλλά με διαφορετικό τρόπο στο καθένα εξ αιτίας της 'επένδυσης' - δηλαδή, των ενεργειακών αποθεμάτων - με την οποίαν κινείται η λίμπιντο εκατέρωθεν. Συνοπτικά, αποκαλούμε αυτό το φαινόμενο σύνολο 'δυναμικών' και 'τοπογραφικών' συνιστωσών (ή, με τον εντελώς ακατάλληλο όρο «μουντέλα» λειτουργίας) του ψυχισμού. Η ύπαρξη αυτών των δύο τόπων είναι καθοριστική για την ανάλυση. Αλλιώς χρησιμοποιεί ο ασθενής μία προβληματική 'ιδέα' που την «πιστεύει» και διαφορετικά μία 'ιδέα' που αν και «ξένο σώμα» δεν μπορεί να την «περιγράψει». Κι' αν η λίμπιντο άλλαζε θέση και έβρισκε 'υποκατάστατες ιδέες' όταν η 'μετ' απωθήσεως ιδέα' (after pressure ή, repression proper) ήταν ανυπόφορη τότε και πάλι η ανακυκλωτική αυτή κίνηση μέσα σε σύντομο χρόνο δεν θα έφερνε το πολυπόθητο σταθερό αποτέλεσμα της «ευχαρίστησης» διότι απλώς θα έφερνε τα πάνω κάτω όλη την ώρα και φυσικά το '...αποτέλεσμα δεν θα ήταν απώθηση'.

Ας εξετάσουμε λοιπόν τι συμβαίνει με τον νευρωτικό ασθενή που πρωτοπαρουσιάζεται στο γραφείο του αναλυτή αν και εφόσον ο αναλυτής κρατάει αυστηρά αναλλοίωτη όλη την αναλυτική διαδικασία: Κατ' αρχάς ο ασθενής ανακουφίζεται για λίγο σύμφωνα με τα της ανωτέρω διαδικασίας αλλά σύντομα χειροτερεύει η κατάστασή του ενώ στο τρίτο και τελικό στάδιο εισέρχεται στην καθ' εαυτού αναλυτική διαδικασία. Θα λέγαμε ότι σε μεταψυχολογικό επίπεδο το εντυπωσιακό αυτό φαινόμενο που περιγράφεται ως ένα σχεδόν θεωρητικό ζήτημα από τον Freud στο αρχικό ήμισυ του υποκεφάλαιου IV, καλείται ο αναλυτής στη πράξη να το αποδομήσει λειτουργικά για όσο χρόνο κρατήσει η ανάλυση.

Παραμένει συνεπώς το ερώτημα του τίνι τρόπω η 'ιδέα' διατηρείται σε κατάσταση απώθησης επί μόνιμου βάσης και χωρίς σκαμπανεβάσματα. Στη παρούσα φάση θα χρειαστεί να επικαλεστούμε ότι έχουμε εξετάσει μέχρι τούδε χωρίς εξαίρεση αφού η βιωματική εμπειρία που απαιτείται να ανακαλέσουμε είναι γενικής ισχύος και αφορά κάθε προσωπική ανάλυση επαγγελματία ή ασθενούς. Η μετατροπή της ακραίας «ενστικτικής φαντασίωσης» στην απόλυτη «επιστημονική (βιολογική) φαντασίωση» μας είναι γνώριμη και άκρως απαραίτητη για ότι ακολουθήσει. Αυτές οι δύο φαντασιώσεις ορίζουν μόνο τον γενικό χώρο των ορίων της κινητικότητας του ψυχισμού και τίποτα περισσότερο πέραν αυτού εφόσον στη πράξη καμία εξ αυτών των δύο φαντασιώσεων δεν πρόκειται ποτέ να βιωθεί στην ακραία αμιγή της μορφή είτε σαν άνθρωπος-ζώο είτε σαν άνθρωπος-θεός

(πνεύμα/επιστήμη/απόλυτη αλήθεια) αντιστοίχως. Συνεπώς, οι δύο αυτές φαντασιώσεις θα παραμένουν πάντοτε ως 'ιδέες' οι οποίες στη συνέχεια θα αποκτήσουν καταλυτικούς ρόλους για την πορεία της ψυχανάλυσης. Συνεπώς τι είναι αυτό που ζητάει ο ασθενής μετά την πρώτη του φάση στην ανάλυση? Ζητάει κάτι πολύ συντηρητικό που ανεξαρτήτως του ποιες είναι γενικώς οι 'ιδέες' του στο συγκεκριμένο βιωματικό επίπεδο του εδώ-και-τώρα η αρχή της ευχαρίστησης του εξασφαλίζει ότι θα είναι πλήρως ικανοποιημένος αν απλώς απαλλαχθεί εκ του 'άγχους' του για κάποιο μεγάλο χρονικό διάστημα. Με άλλα λόγια το αιτούμενο από τον ασθενή είναι να περιοριστεί η κινητικότητα της συνειδητοποίησης - δηλαδή, της παρουσίας νέων 'ιδεών' - στις λέξεις του και να αποκατασταθεί η εκ της ανάλυσης προερχόμενη εσωτερική αναταραχή του. Αυτή η πρόθεση του ασθενούς έχει συγκεκριμένες συνέπειες και οφέλη.

Με προϋπόθεση τα ανωτέρω ως εξετάσουμε την έννοια της 'αντικάθεξης' και της συνολικής κινητικότητας της 'λιβιδινικής ενέργειας' μεταξύ 'συνειδητού' και 'ασυνειδήτου', των 'μετ' απωθημένων ιδεών' και των 'πρωταρχικών απωθήσεων' με επίκεντρο την 'απόσυρση' και την 'επανεπέδυση' της λίμπιντο. Βασίζουμε τις παρατηρήσεις μας επί του ασθενούς και την τεράστια λιβιδινική του παραγωγή που υπερβαίνει κατά πολύ τις όποιες αυτοσυντηρητικές ανάγκες τις οποίες χρειάζεται να εξυπηρετεί. Αυτή δε η παραγωγή του δεν προέρχεται απλά και μόνον ως το αποτέλεσμα 'τροποποιήσεων' (σελ.120) του γενετικού του υλικού αλλά κυρίως ως συνέπεια '...της ανεξέλεκτης υπό το σκότος ανάπτυξη...' των ενστικτικών αντιπροσωπεύσεων του (σελ. 149). Έτσι, καταλήγει ο ασθενής να είναι υπέρ-λιβιδινικός και σε επείγουσα αναζήτηση εξωσωματικής ανακούφισης εξ ου και η εντονότατη σεξουαλική του υπόσταση. Όμως, στη πράξη μας λέει ότι μόνον η ανάπτυξη των 'ιδεών' ως αυτό-ερωτικά 'υποκατάστατα' δύνανται εν τέλει να ικανοποιήσουν αποτελεσματικά αυτή την ασίγαστη σεξουαλική του επιθυμία και όχι οι σεξουαλικές του συνευρέσεις ή σχέσεις με άλλους ανθρώπους. Οι 'ιδέες' του χτίζονται για να απορροφήσουν την πλεονάζουσα λίμπιντο. Σ' αυτή τους την αποστολή οι 'ιδέες' συνιστούν σωματικές προεκτάσεις που εδράζουν στη συνείδηση. Διότι, σύμφωνα με τα ήδη λεχθέντα, οι 'ιδέες' είναι απομακρυσμένα μέρη 'πρωταρχικών απωθήσεων' και ανήκουν σε δύο κατηγορίες: 'συνειδητές' και εν πολλοίς ραφιναρισμένες εκ αποσεξουαλικοποίησης και 'ασυνείδητες' ως «πράγματα» υψηλού βαθμού λιβιδινικής ενέργειας. Η αρχή της ευχαρίστησης εγγυάται ότι οι δεύτερες πάντοτε θα προσπαθούν να ανέλθουν στο επίπεδο των πρώτων συγχρόνως δε οι πρώτες, ως δοκιμασμένοι εγγυητές της αρχής της ευχαρίστησης, θα αντιτίθενται στις πρώτες για όσο τους είναι δυνατό. Ως εκ τούτου μόνον οι σχετικά αδύναμες εκ των ασυνειδήτων 'ιδεών' θα δύνανται να διέλθουν του 'Πρό-συνειδητού' φραγμού και μάλιστα να 'υπερεπέδυσθούν' απ' αυτό προκειμένου να συναποτελέσουν μετά των ήδη υπαρχόντων ένα πληρέστερο και καλύτερο αυτό-ερωτικό σώμα που συνάδει με την ενστικτική φαντασίωση των 'ιδεών' αρμονικά συνυπάρχον με την βιολογική φαντασίωση των 'ιδεών'.

Η μη αποτελεσματική δράση εισόδου ασυνείδητων «πραγμάτων» στη συνείδηση εξ αιτίας της αποτελεσματικότητας της συνειδητής και εκλεπτυσμένης δράσης του προ-συνειδητού βιώνεται από τον ασθενή ως 'αντικάθεξη' και ως 'απόσυρση' της δύναμής του. Η διαρκής πάλη μεταξύ 'συνείδησης' και 'ασυνειδήτου' θα ήταν αδύνατο να εξυπηρετεί την αδιαπραγμάτευτη αρχή της ευχαρίστησης αν δεν είχε χτίσει τη λειτουργία της 'αντικάθεξης' και είχε βασιστεί μόνον στην ανακυκλούμενη δράση των απωθήσεων. Ας τονιστεί πάντως ότι όσες 'ιδέες' ανέρχονται επιτυχώς στη 'συνείδηση' είναι κατ' αρχάς 'υποκατάστατα' μεγαλύτερων σεξουαλικών σχημάτων του ασυνειδήτου που με την ευγενή 'υπερεπέδυση' που λαμβάνουν εκ της 'συνείδησης' αποκτούν στη πορεία εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά απ' αυτά που τις χαρακτήριζαν.